

بیهقی مورخ معروف و دبیر مشهور

زنده یاد سیدعلینقی امین

ابونصر مشکان، رئیس دیوان به دبیری اشتغال ورزیده است. کتاب تاریخ او از صحیح‌ترین و معتبرترین منابع تاریخ ایران، راجع به اواخر سامانیان و اوایل غزنویان است و به تاریخ مسعودی معروف می‌باشد. وفات بیهقی در سال ۴۷۰ هجری اتفاق افتاده، در ماه صفر در سن ۸۵ سالگی.

دکتر رضازاده شفق در تاریخ ادبیات ایران، مطبوعه در ۱۳۲۰ خورشیدی در صفحه‌ی ۱۰۳ چنین می‌نگارد: «ابوالفضل بیهقی، تالیفات فضلالی فوق (قبلاً جمعی را نام برده است) چنان‌که دیده شد، اغلب به عربی بود، ولی شاهکار ابوالفضل بیهقی به فارسی است.

بیهقی مدت نوزده سال منشی دیوان رسائل غزنویان بود. تاریخی بزرگ در حالات سلاطین آن سلسله که به سی جلد می‌رسیده و گویا موسوم به تاریخ آل ناصر بوده به فارسی بلیغ و شیرین تالیف کرده، افسوس جز چند جلد ناقص آن‌که در شرح حالات، سلطنت و وقایع روزگار سلطان مسعود و موسوم به تاریخ مسعودی است و به تاریخ بیهقی مشهور است، باقی نمانده؛ به حکم این کتاب، بیهقی بی‌گمان در زبان فارسی استاد بلاغت بوده و سبک سخن، شیوه و نویسندگی او در کمتر کتاب فارسی یافت می‌شود. چیزی که در باب این کتاب به خصوص جالب نظر است، همانا عبارت است از حق‌پرستی و صدق‌خواهی مولف. کسی که آن را به دقت بخواند، به یقین درمی‌یابد که بیهقی در آن زمان، یعنی نهمصد سال پیش، چه‌گونه بی‌طرفانه تاریخ‌نویسی می‌کرده و از راستی منحرف نمی‌شده، در ۴۵۱ به تالیف پرداخت و در ۴۷۰ وفات نمود».

□ ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی، دبیری دانا و نویسنده‌ی زبردست و تواناست، عباراتش شیوا و شیرین و جملاتش زیبا و نمکین بوده. در آغاز تاریخ مسعودی نوشته است:

«گوینده‌ی این داستان ابوالفضل بیهقی دبیر، از دیدار خویش چنین گوید که چون سلطان ماضی محمود بن سبکتکین غازی در غزنی فرمان یافت و ودیعت جان شیرین را به جان‌آفرین تسلیم نمود».

پس خود ابوالفضل بیهقی بنابر عبارات بالا خویشتن را دبیر محمود خوانده.

ابوالحسن بیهقی در تاریخ بیهق نوشته است:

«او دبیر سلطان محمود بود به نیابت ابونصر بن مشکان و دبیر سلطان محمد بن محمود و دبیر سلطان مسعود، آن‌گاه دبیر سلطان مودود، آن‌گاه دبیر سلطان فرخزاد. چون مدت مملکت سلطان فرخزاد منقطع شد، انزوا اختیار کرد و به تصانیف مشغول گشت. و مولد او دیه حارث‌آباد بوده است. و از تصانیف او کتاب زینة‌الکتاب است و در آن فن مثل آن کتاب نیست. و تاریخ ناصری از اول ایام سبکتکین تا اول ایام سلطان ابراهیم روز به روز را تاریخ ایشان بیان کرده است و آن همانا سی مجلد زیادت باشد. از آن مجلدی چند در کتاب‌خانه‌ی سرخس دیدم و مجلدی چند در کتاب‌خانه‌ی مهد عراق و مجلدی چند در دست هر کسی و تمام ندیدم و با فصاحت و بلاغت احادیث بسیار سماع داشته است».

ابوالحسن بیهقی در تاریخ بیهق، از صفحه‌ی ۱۷۵ تا ۱۷۸ ذکر او نموده و در پایان وفات او را در صفر سنه‌ی ۴۷۰ نوشته.

در تاریخ برگزیدگان درباره‌ی ابوالفضل بیهقی مزبور چنین می‌نویسد در صفحه‌ی ۲۸۷:

«ابوالفضل بیهقی از مشهورترین مورخان فارسی‌زبان است که به سال ۳۸۵ هجری در قریه‌ی حارث‌آباد بیهق متولد شده، اوائل عمر را در نیشابور به تحصیل اشتغال داشته، سپس به سمت دبیری وارد دیوان رسائل سلطان محمود غزنوی گردیده و در زبردست‌خواجه

۱۶ - ابوالفضل مورخ حسین بیهقی مورخ معروف و در مشهور
بیهقی نگارنده‌ی دانا و نویسنده‌ی زبردست و تواناست عباراتش شیوا و شیرین و جملاتش زیبا و نمکین بوده در آغاز تاریخ مسعودی نوشته. گوینده این داستان
ابوالفضل بیهقی دبیر از دیدار خویش چنین گوید که چون سلطان ماضی محمود بن
سبکتکین غازی در غزنی فرمان یافت و ودیعت جان شیرین را به جان‌آفرین تسلیم
نمود. پس خود ابوالفضل بیهقی بنابر عبارات بالا خویشتن را دبیر محمود خوانده.
ابوالحسن بیهقی در تاریخ بیهق نوشته. او دبیر سلطان محمود بود به نیابت ابونصر
مشکان و دبیر سلطان محمود و دبیر سلطان مسعود آن‌گاه دبیر سلطان مودود
آن‌گاه دبیر سلطان فرخزاد. چون مدت مملکت سلطان فرخزاد منقطع شد.

خط زنده یاد استاد سیدعلینقی امین در تاریخ سبزواری درباره‌ی ابوالفضل بیهقی

